

יצחק מרדכי הכהן רובין הר נוף ירושלים תובב"א

ערב ט' באב תשנ"ט
פעיה"ק ירושלים תובב"א

דיני אכילה בשיעורין בתשעה באב ושאר תעניות [ובתוכו יתבאר הנידון במי שנצרך לשתות האם מותר לו גם לאכול]

נסתפקנו בענין מינקת הזקוקה לשתות בת"ב כדי שיהיה לה חלב בכמות מספקת להניק את בנה, האם מותרת גם לאכול במקרה שבו היא מרגישה חלשה [ואיננה עדיין בדרגת חולשה של חולי המתיר אכילה], וכן מה הדין בכה"ג לענין חולה כליות אשר זקוק לשתיה מרובה אמנם הוא בריא כאחד האדם, האם מותר לו גם לאכול אם מרגיש חולשה וכדו'.

במקום מסויים בגוף והוא חולה אך אינו בדרגה שהוא חלוש וחש בגופו, אבל חולה שהוא בגדר חש בגופו בזה לא מצינו בדברי הרמב"ן הגבלה בשיעור האכילה שלו.

ד. ועי' בביאור הגר"א שהראה מקור לדברי הרמב"ן שבמקום חולי לא גזרו מהא דיומא דף ע"ג: שהתירו ליולדת נעילת הסנדל וסיכה לחשאב"ס דכל שהוא דרבנן במקום חולי לא גזרו, ונראה שאין להוכיח מדבריו כלל אם היתר זה הוא בגדר הותרה או החויה, דהמשמעות סובלת את ב' האפשרויות.

ה. והגר"צ ובר שליט"א רצה לדון שמדברי הרמ"א ומדברי הבית הלל יור"ד סי' רס"ה [מובא בשע"ת ובמשנ"ב] מוכח דברי החת"ס, דהרמ"א כתב על דברי השו"ע הנ"ל ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה והמיקל לא הפסיד. ובבית הלל כתב דיולדת שאינה מתענה מ"מ צריכה להתענות איזה שעות. ודן החכם הנ"ל להוכיח דאם קיימ"ל דיולדת צריכה להתענות כל זמן שאין לה צער וכן צריכה להתענות שעות שמע מינה דהרמ"א ס"ל כהחת"ס. [ראה מכתבו הנדפס בסמוך]. ולענ"ד אין להוכיח כלל מדבריהם לנידו"ד וכדי לבאר את הדברים נקדים את דברי הפוסקים בזה:

עי' טור סי' תקנ"ט ובב"י שם שהביאו שיטות הראשונים בנוגע לברית מילה בת"ב מי שותה את היין, ויש ראשונים הסוברים שאין מברכים על היין כלל, ולכאוי' יל"ע מה הנידון בזה והרי יש עצה פשוטה ליתן את היין ליולדת לשתות, ועי' בטור ובב"י יור"ד סי' רס"ה שגם שם הובאו שיטות הראשונים בזה, וכתב הב"י בשם כמה ראשונים דביוהכ"פ ובת"ב שבהם היולדת לא יכולה לשתות יתנו לתינוק או שלא יברכו על היין ובשאר תעניות שהיולדת יכולה לשתות תשתה היולדת. ובדברי השו"ע מצינו בזה לכאוי' סתירה דבסי' תקנ"ט כתב בפשטות שאם היולדת נמצאת בשעת המילה תשתה היא את הכוס ואם איננה שם יטעימו את הכוס לתינוק. וביו"ד סי' רס"ה כתב השו"ע דביוהכ"פ ובת"ב לא יברכו על הכוס כלל. ועי' בביאור הגר"א ביו"ד שם שכתב דגבי ת"ב לא קיימ"ל הכי בסי' תקנ"ד ס"ו, והיינו דשם פסק השו"ע שיוולדת יכולה לשתות בת"ב, ועי' ט"ז שהקשה ג"כ כנ"ל ותיירץ דמ"מ כתב הרמ"א באור"ח סי' תקנ"ד ס"ו דנהגו שיוולדת מתענה כל זמן שאין לה צער גדול.

א. והנה כדי לברר נידון זה עלינו לעיין בתחילה בדינא דחולה שהתירו לו לאכול בת"ב, כמבואר בשו"ע סי' תקנ"ד ס"ו – חיה כל ל' יום וכן חולה שהוא צריך לאכול א"צ אומד אלא מאכילין אותו מיד דבמקום חולי לא גזרו רבנן, - [ומקורו בדברי הרמב"ן בתורת האדם ובר"ן סוף תענית] – האם מותר לו לאכול ולשתות כדרכו, או שמא צריך הוא למעט באכילה ולאכול את הנצרך לו ותו לא. כמו כן יל"ע בחולה הזקוק לשתיה האם מותרת לו אכילה [ובלשון אחר האם היתר אכילה לחולה הוא בגדר "הותרה" או בגדר "דחוייה"]. והנה ריהטת דברי הפוסקים מורה לכאוי' דאין בזה הגבלה אלא דמי שמוגדר כחולה הצריך לאכול [עיין משנ"ב ס"ק י"א שכתב וז"ל שהוא צריך לאכול – ר"ל שהוא חלוש וחש בגופו אע"פ שאין בו סכנה מאכילין אותו], אין צריך אומד והיינו שאף אם בודאי לא יסתכן מחמת התענית מ"מ לא יתענה כיון שהוא בכלל חולה לא גזרו עליו תענית כלל. שהרי הפוסקים לא כתבו כלל הגבלה בשיעור האכילה וכתבו בסתמא דמותר לאכול וכל כה"ג בדבר המצוי הוי להו לפרש. [ועי' שו"ת אבנ"ז אור"ח סי' תק"מ שכתב כן להדיא].

ב. אלא שבשו"ת חת"ס אור"ח סי' קנ"ז דן בענין חולה האוכל בת"ב אם רשאי לעלות לתורה, וכתב דנראה לו שיכול לעלות לתורה, ובתוך הדברים כתב וז"ל וכי החולה אינו מחוייב בדבר התענית ואינו מתענה בו, והלא לא הותר לו אלא כדי צרכו וחיותו ואם די לו בשתיה לא יאכל, ואם די לו באכילה פעם אחת לא יאכל ב' פעמים ולא יותר ממה שצריך, עכ"ד. וחזינו מדבריו שהבין דהיתר אכילה לחולה בת"ב הוא בגדר "דחוייה". [וע"ע בשו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א סי' ה' אות ע"ה שכתב בתוך הדברים דמי שהותר לו לאכול בתענית מ"מ בשעה שאינו אוכל שם תענית עליו, יעו"ש]. ועי' בשו"ת אג"מ אור"ח ח"ד סי' קי"ג שהביא את החת"ס כדבר פשוט, ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קל"א שהביא לדינא את דברי החת"ס הנ"ל.

ג. אלא שיל"ע מה המקור לדברי החת"ס, דדבריו נאמרו בסברא כדבר פשוט, ולכאוי' אין הכרח מדברי הפוסקים ללמוד כדבריו, גם אין לדייק מדברי הרמב"ן וטושו"ע שכתבו חולה הצריך לאכול – דהיינו דוקא באופן שצריך לאכול ולא יותר – דפשטות הדברים הכוונה להגדרתו של החולה, והיינו חולה במצב כזה שצריך לאכילה לאפוקי חולה שלא זקוק לאכילה, וכגון אדם שיש לו פצע או חבורה

ובאמת עי' בד"מ הארוך בסי' תקנ"ד דמוכח שמקורו של הרמ"א להא דנהגו שיוולדת מתענה, הוא מדברי הב"י סי' תקנ"ט בשם הראשונים דנהגו ליתן את היין לתינוק או שלא לברך כלל על היין, וזוהי למד רמ"א שיש מנהג שיוולדות מתענות בת"ב.

ו. ועי' בהגהות בית הלל ביור"ד שדן לתרץ את דברי השו"ע דסתתן אהרדי, וכתב דאף שיוולדת מותרת לאכול בת"ב מ"מ צריכה היא להתענות תענית שעות דומיא דקטנים המותרים באכילה ומ"מ מדין חינוך צריכים להתענות שעות, [וכתב שם שגם יולדת צריכה חינוך, וצ"ע], ולפ"ז כתב דביור"ד מיירי השו"ע כשעושיין את המילה בשעה מוקדמת, דאז היולדת מנועה עדיין מלשתות ולכן אין מברכין על היין, משא"כ באור"ח בסי' תקנ"ט דמיירי שעושיין המילה אחר חצות, יעו"ש.

והנה לכא' דברי הבית הלל הם דוחק גדול בהבנת דברי השו"ע, דפשטות דברי השו"ע ביור"ד הוא ע"פ הראשונים שנקטו שבת"ב יולדת לאחר ז' מתענה, ודבריו באור"ח בסי' תקנ"ד ותקנ"ט הם ע"פ הראשונים הסוברים שאינה מתענה כלל. ומצינו כזאת פעמים רבות בדברי השו"ע שבמקום אחד נקט כשיטת ראשונים זו ובמקום אחר כשיטה אחרת. גם לא מצינו רמז כלל בראשונים הסוברים דיוולדת אינה שותה בת"ב דזהו דוקא בזמן שהמילה מוקדמת.

וביותר דהד"מ בסי' תקנ"ד הוכיח מהני ראשונים, שנוהגים שיוולדת כל זמן שאין לה צער מתענה בת"ב. ומבואר מדבריו דלפי דעת הני ראשונים צריכה להתענות ולהשלים. ולכן נראה לכא' שדברי הבית הלל צע"ג.

ז. וביסוד המחלוקת בין הראשונים בזה אם יולדת אחר ז' מתענה, נראה דכיון שיוולדת אינה חולה בעצם שהרי עיינו הרואות שהן בריאות, אלא שהן חלושות, וזוהי סבירא להו לראשונים המובאים בב"י סי' תקנ"ט וביור"ד סי' רס"ה דאין להן היתר אכילה דרק בחולה התיירו משא"כ יולדת, ואילו הרמב"ן והר"ן המובאים בסי' תקנ"ד ס"ל דיוולדת כיון שהיא חלושה מאד דין חולה עליה. [ועי' שו"ת מהרש"ל סי' נ"ג מש"כ בזה]. [ועי' משנ"ב בסי' תקנ"ד ס"ק י"ד שכתב על דברי הרמ"א שם ס"ו דנהגין המינקות להתענות כל זמן שאין להם צער גדול – "וה"ה אם היא קצת חולה וכן"ל בס"ק ט' ולא אמרה צריכה אני" עכ"ד – ומבואר להדיא מדבריו דסתם יולדת אינה בגדר חולה, אבל עד כמה שגדון אותן כחולות דינן כחולה לכל דבר. וכן מתבאר להדיא מדברי האחרונים המובאים בשע"ת ס"ק ה' יעו"ש.

ח. ולכא' אמינא דמדון שתיית הכוס במילה מוכח להדיא דלא כהחת"ס, דהנה מדברי השו"ע סי' תקנ"ט הסובר דאם היולדת נמצאת בשעת המילה מטעמים לה מהכוס, ואם היינו סוברים כדברי החת"ס א"כ אכתי יש על היולדת הזו איסור דרבנן של שתיה שאינה נצרכת, דהרי פשיטא דלדעת חת"ס כל שתיה שאינה נצרכת אסורה מדרבנן, ומהכ"ת נתייר איסור דרבנן זה ליולדת. אלא שיש לדחות ולומר דהחת"ס יעמיד דברי השו"ע דאיירי באופן שהיולדת נצרכת לשתית היין וכגון שכמות היין שתשה במילה תשלים לה את כמות הנוזלים הנצרכת לה. [אלא שמריהטת דברי הפוסקים שלא הזכירו תנאי זה נראה יותר דסברו בזה דלא כחת"ס], והעירוני לדברי המטה אפרים סי' תרכ"א סעיף ז' [מובא במשנ"ב שם] שכתב שאם חלה מילה ביוהכ"פ מברכין על הכוס ונותנים לתינוק

לשתות ממנו מעט, ואם מלין אצל היולדת והיולדת חולה בענין שמוותרת לאכול יכול להוציאה ותשתה ממנו, עכ"ד. ולכא' ביוהכ"פ דאסורה לשתות רק מה שנצרך לה מהכ"ת נתייר לה לשתות יין אלא ע"כ דאיירי ששתיה זו נצרכת לה לצורך פקו"נ, וא"כ ה"נ יעמיד החת"ס את דברי השו"ע סי' תקנ"ט, [ועיין בהגהות אלף למטה שם שציין לסי' תקנ"ט].

גם מדברי בית הלל הנ"ל יש להוכיח כדברינו, שאם המילה נעשית לאחר חצות שכבר התענתה היולדת שעות מותר לה לשתות, ואם נימא שאכתי יש עליה איסור לשתות דברי שאינו נצרך איך אנו מתירים לה לשתות כוס של מילה, ומוכח להדיא דלמי שהותר לאכול בת"ב אינו בגדר דחוייה אלא בגדר הותרה. וכן מטין משמיה דהגר"ח והגר"ז שנקטו לדבר פשוט דחולה שמוותר לו באכילה בט"ב הרי האכילה והשתיה היא בגדר הותרה לגביו.

ועי' בחליפת מכתבים בין הגרי"ש אלישיב שליט"א לבין הגר"ח קניבסקי שליט"א בנוגע לת"ב שחל בשבת ונדחה ליום א', שדן הגר"ח ק" שליט"א לומר שחולה לא יעשה הבדלה ויאכל מבלי להבדיל ויסמוך על הראשונים הסוברים דמותר כה"ג לאכול בלי הבדלה, ועוד דכיון שאינו צריך את היין לצורך בריאותו א"כ אין לו היתר לשתות, והגרי"ש שליט"א ענה לו דחולה אין צריך אומד ומותר אפילו בשתיה שאינה נצרכת לו לצורך בריאותו.

ט. וע"ע בשו"ע סי' תקנ"ד ס"ה שכתב השו"ע עוברות ומניקות מתענות בט"ב כדרך שמתענות ומשלימות ביוהכ"פ, אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות ואעפ"כ ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד. ומקורו בדברי הרמב"ם פ"ג מתעניות ה"ה ובהגמ"י שם שציין לירושלמי פ"א מתעניות ה"ה דבתעניות שמתענין על הגשמים יש תעניות שגם מעוברות מתענות ויש תעניות שאינן מתענות – מ"מ כתב הירושלמי דאעפ"כ אינן מנהגות עצמן בתפנוקים אלא אוכלות ושותות כדי קיום הולד. וע"ע בבאיור הגר"א שציין לתוספתא פ"ב דתענית, ונראה פשוט דהך דינא אינו מתורת איסור אכילה אלא היא הנהגה הראויה דהואיל וכל הציבור מתענין ראוי לאדם לשתף עצמו בהדי ציבורא ולא לאכול אלא כדי קיום הולד, וזהו שכתב השו"ע בלשון "ראוי שלא תאכלנה".

ולכא' נראה שהנהגה זו היא שלא תפנק עצמה במאכל ומשתה מיותרים, אבל לו יצוייר שהמעוברת הנ"ל מרגישה חולשה אזי אע"פ שאינה בגדר חולה עדיין מ"מ לא צריכה להמנע מאכילה [בשאר תעניות] אלא תאכל כדי סיפוקה רק שלא תרבה באכילה.

בענין אכילה בשיעורים בתשעה באב

י. הפוסקים לא הזכירו כלל דיני שיעורים בת"ב אלא נקטו בפשיטות שמי שהותר לו לאכול אוכל בלי אומד. אלא שמצינו בבה"ל סי' תקנ"ד ד"ה דבמקום חולי שהביא מהפתחי עולם שבמקום שחולי החולירע אינו חזק יאכל פחות מכותבת בכדי אכילת פרס וכן בשתיה כמ"ש השיעורים בשו"ע סי' תרי"ח (כן יש להורות לשואל בט"ב שבזה לא נעקר התענית לגמרי ורחמנא ליבא בעי) עכ"ד. והנה פשיטא שאין ללמוד מדברי הבה"ל הנ"ל הלכות שיעורים בת"ב לחולה, אלא דזוהי הוראה פרטית למקרה של חולי החולירע, [דידעו בחכמת הרפואה דכשהגוף חלוש עלול הוא למחלות טפי ולכן ההוראה היתה שכדי שאנשים לא יבואו לידי

אין ללמוד מדברי הבה"ל לענין שאר מקרים דזהו דין פרטי בחולי חולירע.

אמנם בודאי מי שאוכל בט"ב לשיעורין חשיב כמעונה ויכול להתפלל ולעלות לתורה כדין המתענה וכך נהג לעצמו בעל המרחשות כפי שהובא בספרו.

יולדת שמונת בשתיה האם מותרת באכילה

יב. לעיל בתחילת הדברים נסתפקנו אם יולדת כזו שמונת בשתיה מותרת גם באכילה אם מרגישה בחולשה [והיינו בחולשה כזו שאין בה כדי להתיר אכילה מדין חולי וחלוש], והנה לדעת החת"ס ודעמיה לכאן אין לה היתר, אבל כפי שהארכנו לעיל ריהטת הפוסקים להדיא דלא כהחת"ס וכפי שהוכחנו מריהטת דברי השו"ע סי' תקנ"ט גבי שתית יין בברית מילה, אלא שיש להסתפק אם דינו של הרמב"ן והר"ן דבמקום חולי לא גזרו נאמר דוקא בחולה או גם באדם בריא אלא שהוצרך מחמת איזו סיבה לשתות וכגון בענין מינקת הנ"ל. ובסברא היה נראה לומר דכל מי שהותר לו לאכול בת"ב תו לא גזרו בו דין תענית ואין צריך אומד, וצ"ע

ולענין חולה כליות מסתבר דחשיב כחולה ואע"פ שאינו מרגיש חלוש מ"מ אחד מאבריו לא מתפקד וזקוק הוא לשתיה מרובה, וכל כה"ג שם חולה עליו.

אלא שנתבאר בפוסקים דאף מי שהותר לו לאכול מ"מ ראוי שלא יאכל אלא כדי סיפוקו וכדלעיל אות ט'

חולה שנתרפא בתשעה באב

יג. נראה דחולה שנתרפא בת"ב חלים עליו כל דיני התענית ואסור באכילה כיון שהתענית עדיין בעיצומה ומהכ"ת שנפטר מדין התענית, אבל חולה שעדיין במחלתו ואכל בשעות הצהרים כדי מחסורו אין עליו איסור אכילה. [וכדלעיל אות ח' והיינו אם לא נסבור כהחת"ס] אלא שראוי לו שלא יאכל יותר מהנצרך. ולפ"ז יולדת שכלו לה ל' יום שמעת לידתה באמצע התענית צריכה לצום מאותה שעה.

חולי יאכלו, ומכיון שהיתה זו הוראה לכלל הציבור מסתבר שלא רצו להורות היתר כללי של אכילה, וחזינון מהמשך דברי הבה"ל שם שכתב שמי שרוצה להחמיר על עצמו להתענות במקום שאין המחלה בזעם שרי להתענות – והיינו שאין זה דבר ברור אם הצום יזיק לו ולכן ליחידים הרוצים להתענות שרי – אבל ההוראה לכלל הציבור היא שיאכלו].

ויש שרצו ללמוד מכאן דין כללי שכל מי שאינו בגדר חולה ובכל זאת משום איזה סיבה שהיא הוא אוכל, יאכל פחות מכשיעור, ולכן מעוברות ומניקות שצריכות לאכול עדיף טפי שיאכלו פחות מכשיעור.

ונראה שאין לזה הכרח כלל, דאם נימא דזה דין כללי א"כ היה לפוסקים המחמירים בדין יולדת להזכיר ביולדת תוך ל' שתאכל עכ"פ לשיעורים ואם אינה יכולה לאכול תאכל כרגיל, שהרי כתבנו לעיל דהפוסקים המחמירים הנ"ל דנים את היולדת כבריאה ולא כחולה, והרי הרמ"א סיים והמיקל לו הפסיד, ולמה לא הזכירו עכ"פ שעדיף לאכול בשיעורים. ונראה פשוט דהפוסקים הנ"ל ס"ל דאין דין שיעורים כלל בת"ב.

שוב שמענו בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שדן לומר שמדברי הבה"ל הנ"ל יש ללמוד לגבי כל מי שאינו חולה שאם נצרך לאכול שיאכל בשיעורין. [וראה גם במכתבו של הגר"צ ובר שליט"א בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א].

מינקת הזקוקה לשתות כדי להאכיל את בנה

יא. מינקת לאחר ל' יום הצריכה לשתות כדי להאכיל את בנה [דאם לא תשתה יחסר לה מכמות החלב ומאיכותו] שרי לה לשתות כמבואר בבה"ל הלכות יוה"כ פ"ס תרי"ז ד"ה עוברות. וכך הורה החזו"א זצ"ל וכך אמר לי הגר"ש"י אויערבאך זצ"ל. ואמר לי שאין לאכילו בתחיליף חלב דאין זה מאכלו אלא חלב האם הוא מאכל התינוק, ואמר דאפילו אם מדי פעם נותנים תחיליף חלב מ"מ מותרת לשתות כדי שיהיה לה מחלבה.

ולכאן כשהיא שותה אינה צריכה לשתות לשיעורים שהרי הותר לה לשתות לצורך בנה ולא מצינו הלכות שיעורים בת"ב, וכנ"ל. ועי' בספר תורת היולדת פרק מ"ח הערה ז' שכתב דטוב אם תשתה פחות מכשיעור שהרי היא בריאה ושותה רק כדי שלא יסתכן התינוק ודומה לחולירע המובא בבה"ל. והנה לדברינו דלעיל

יד. העולה מהנ"ל :

- [א]. חולה הנצרך לאכול בת"ב האם מותרת באכילה ללא אומד או נצרך למעט ולאכול בשיעורין. [אות א']
- [ב]. דברי החת"ס סופר הסובר שאין להתיר לחולה לאכול יותר מהנצרך לחוליו, ובאחרוני זמננו שהעתיקו את דבריו. [אות ב']
- [ג]. מו"מ בדברי החת"ס וראיה מדברי השו"ע שלכאורה מוכח דלא כהבנת החת"ס. [אות ג' – ט']
- [ד]. בענין אכילה בשיעורין בתשעה באב. [אות י']
- [ה]. מינקת לאחר ל' הזקוקה לשתות כדי להאכיל את בנה האם צריכה לשתות לשיעורין. [והאם צריכה להשתמש בתחיליף חלב]. [אות יא']
- [ו]. יולדת המותרת בשתיה האם מותרת גם באכילה, וכן חולה כליות אשר מותר לו לשתות האם שרי ליה גם לאכול. [אות יב']
- [ז]. חולה שנתרפא בת"ב אסור לו מעתה לאכול, אבל מי שעדיין חולה אלא שאכל בשעות אחר הצהריים נראה דשרי לו לאכול [וכדלעיל אות ח' למעלה והיינו אם לא נסבור כהחת"ס]. [אות יג']

תשובת הרה"ג רבי צבי ובר שליט"א

ה' אב תשנ"ט

לכבוד

ידידי הרה"ג ר' יצחק מרדכי רובין שליט"א

במה שכתב כ"ת להוכיח מהרמב"ן והר"ן שחולה הוי הותרה לענין ת"ב והעיר כ"ת על החת"ס שלא כ"כ. ונראה שדעת המחבר מבואר כמ"ש שחולה הוי הותרה לענין ת"ב, אבל לדעת רמ"א שהחמיר בחולה שיש לו להתענות אא"כ יש לו צער גדול נראה כדעת החת"ס. וביותר עמ"ד סקי"ד בשם הר"א שיוולדת תתענה שעות והוא מדברי הבית הלל יו"ד רס"ו. [ונחלק על הכפות תמרים ביומא שלא כ"כ] א"כ נראה דלא הוי הותרה. וצ"ע שהמ"ב הזכיר שעות רק ביולדת ולא בקטנין שהוא המקור לדין שעות.

אמנם הגרי"ש אלישיב שליט"א אמר לי שאין דין שיעורים בת"ב בחולה אא"כ אינו חולה ויש חשש שיחלה יש דין שיעורים כמו שהוזכר בבה"ל בשם פתחי עולם במקום שיש חשש מחלת חוליר"א.

ולכן לענ"ד נראה שאין ברור כ"כ שאין לפסוק כדעת החת"ס אפילו במקום סכנה ורק לענין שיעורים שמענו ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שאין להחמיר.

ובאופן שכתבת ודאי יש להחמיר לא לשתות ולאכול יותר מהצריך ויש לדון לענין שיעורים בזה [ובאופן שיש חשש שלא ישתו מספיק אין להורות בזה שיעורים].

החותם לכבוד התורה

צבי ובר